

**Textos
i Estudis
de Cultura
Catalana**

232

La vida marítima
a la Mediterrània medieval

Lola Badia, Lluís Cifuentes,
Roser Salicrú i Lluch (eds.)

LA VIDA MARÍTIMA
A LA MEDITERRÀNIA
MEDIEVAL

Fonts històriques i literàries

Museu Marítim de Barcelona
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2019

Amb la col·laboració de:

Primera edició, juny de 2019

© els autors, 2019

La propietat d'aquesta edició és de
Museu Marítim de Barcelona

Av. de les Drassanes, s/n – 08001 Barcelona
i Publicacions de l'Abadia de Montserrat

ISBN: 978-84-9191-057-2

Dipòsit legal: B.4618-2019

Imprès a Gràfiques 92, S.L. – Avinguda Sucarrats, 91
08191 Rubí

II SEMINARI INTERNACIONAL MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA

Amb el suport de

Institució Milà i Fontanals (IMF)
Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) a Barcelona

Universitat de Barcelona
Centre de Documentació Ramon Llull (CDRL)

Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades (MICINN)

«Tripulacions, armaments, construcció naval
i navegació a la Mediterrània medieval»

HAR 2013-48433-C2-1-P

«Corpus Digital de Textos Catalanes Medievales y Renacentistas»

FFI 2014-53050-C5-1-P

«Ciencia vernácula en la Corona de Aragón
y en su contexto románico (s. XIII-XVI)»

FFI 2014-53050-C5-3-P

«Narpan II. Ramon Llulls Editions, Annotations and IT Resources»

PGC 2018-095417-B-C61

«Narpan II. Vernacular Science in the Medieval
and Early Modern Mediterranean West»

PGC 2018-095417-B-C62

Grup de Recerca Consolidat per la Generalitat de Catalunya

«Cultura i Literatura a la Baixa Edat Mitjana»

2014 SGR 119 i 2017 SGR 00142

Grup de Recerca Consolidat per la Generalitat de Catalunya

«La Corona catalanoaragonesa, l'Íslam i el món mediterrani»
(CAIMMed)

2014 SGR 1559 i 2017 SGR 109

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

LES BATALLES NAVALS EN LA CRÒNICA DE RAMON MUNTANER

Veronica Orazi
Universitat de Torí

1. *Introducció*
2. *La batalla naval de Roses e de les Illes Formigues*
3. *La campanya de Sardenya i Còrsega*
4. *Conclusions*

1. INTRODUCCIÓ

Ramon Muntaner diu a la seva crònica que vol deixar a l'auditori i als lectors futurs —però també i especialment als reis i prínceps que governaran el regne— un testimoniatge directe dels fets relatats a la seva obra. No obstant això, és ben sabut que la narració muntaneriana no es correspon necessàriament amb la veritat històrica: al contrari, el cronista aprofita la seva vivència personal i, per conseqüent, la perspectiva de testimoni implicat —tot i que no sempre— en els esdeveniments que descriu com a funcionari, administrador, governador, militar expert, diplomàtic, degut a la seva participació en la política d'aquell temps, per aconseguir els seus objectius.

La major o menor objectivitat depèn de les mateixes finalitats de l'obra, és a dir el didascalisme i la celebració de la Corona catalanoaragonesa: la crònica, de fet, recull les memòries d'un home d'acció, però l'autobiografisme s'hi fon amb una evident finalitat didascàlica i amb la presentació de la monarquia com a model a través de la narració de les empreses dels reis, per propiciar el bé polític del regne en una perspectiva futura. El peculiar didascalisme que apropa la crònica al gènere del *speculum principis* i el foment de la cohesió política entre les branques de la Corona, en línia amb la ideologia del rei Jaume II el Just i dels seus antecessors, la visió providencialista, la necessitat de justificar l'acte de l'escriptura, tots aquests elements reflecteixen la mentalitat i

els codis culturals de l'època, que Muntaner comparteix totalment. El cronista ens conta la seva experiència, fent-la servir per la celebració i el futur profit de la casa reial i com a prova de l'acompliment de la voluntat divina, orientant la narració dels fets segons l'oportunitat política (com quan calla les «disavenències» entre les branques de la Corona): en definitiva, es pot afirmar que l'exaltació i la fidelitat a la reialesa i el providencialisme posat al servei de la propaganda en constitueixen l'eix principal.¹

Tot i així, en aquesta ocasió, aquests aspectes són relativament importants: allò que m'interessa és analitzar com Muntaner construeix la narració bèl·lica i per tant no em centraré en la fidelitat històrica o bé en l'actitud 'creativa' de l'autor, sinó en la seva tècnica narrativa de descripció de les batalles i, en particular, de les batalles navals.

Analitzant aquestes descripcions en la crònica, emergeix clarament una dada fonamental: hi ha una diferència profunda entre la narració dels combats terrestres i la dels marítims. Sempre, com sabem, els primers són força literaritzats, mentre que els segons són més rics en detalls tècnics, tàctics i estratègics.² Per a il·lustrar-ho, em referiré a dos episodis clau del panorama històric que l'autor traça a la crònica: la batalla naval de Roses i de les Illes Formigues (1285) i la batalla naval de Càller (1325), que juguen un paper decisiu en la història de la Corona i en el text de Muntaner, on a més s'hi interpolen dos combats terrestres, és a dir l'enfrontament entre Pere II el Gran i 400 cavallers francesos en la narració de la primera i la batalla de Lucisterna, a prop de Càller, en el relat de la segona, fet que permet evidenciar la diferència de la tècnica i les estratègies narratives muntanerianes a l'hora de relatar les dues tipologies de combat.

Ja en la secció sobre la campanya de Sicília, el cronista emfatitza la

1. RAHOLA, *En Ramon Muntaner*; RUBIÉS, *Rhetoric and Ideology*; TASIS, *La vida*; CINGOLANI, *Jo, Ramon Muntaner*; HOMET, *Actitudes ante el tiempo*; HOMET, *Dos modelos de monarquía*; HOMET, *Los sujetos históricos*; CINGOLANI, *La memòria dels reis*, pp. 159-224; AURELL, *Authoring the Past*, pp. 71-89; CINGOLANI, *Vida*; vegeu també FUSTER, *Lectura de Muntaner*, p. 59; GOMIS, *El providencialisme*; BERTOLUCCI, *La certificazione autoptica*; ORAZI, *Guerra combattuta*; RENEDO, *Notes sobre la biografia*; MARTÍ - RENEDO, *Ramon Muntaner*.

2. En general, vegeu: GIESE, *Waffen nach den katalanischen Chroniken*; HUMPHRIES, "Of arms and men"; MOTT, *Sea Power*; RUBIÓ I BALAGUER, *Consideraciones generales*; FOERSTER, *The warships of the Kings of Aragón*; MOTT, *Ships of the 13th-century*; ROSE, *Reportage*. Sobre Muntaner, vegeu: SABLONIER, *Krieg und Kriegertum*; FOERSTER LAURES, *La táctica de combate*; SAYERS, *The lexicon of naval tactics*. Sobre Roger de Llúria vegeu: FORT I COGUL, *Roger de Llúria*; PRYOR, *The Naval Battles*; AIRALDI, *Roger of Lauria's Expedition*.

superioritat de la marina catalana, el valor i la perícia dels capitans de l'estol, la potència de foc i la precisió del ballesters, i subratlla amb especial èmfasi els aspectes bèl·lics relacionats amb l'estratègia militar marítima.

Després de la conquesta del Regne de Sicília per part de Pere II el Gran, el papa Martí IV excomunica el rei, en desconeix el títol, investeix com a rei d'Aragó Charles de Valois, fill del rei de França Felip III l'Ardit, i convoca la croada contra els catalanoaragonesos (1283).³ Aquest esdeveniment representa un moment decisiu per la Corona, perquè la derrota hauria significat la destronització inapel·lable del rei i la desaparició de la dinastia: l'entranyable narració dels fets redactada per Muntaner reflecteix el profund dramatisme d'aquells mesos,⁴ com passa precisament amb la batalla de Roses i de les Illes Formigues, que —juntament amb la batalla del Coll de Panissars— posa fi a la croada.

Quaranta anys després, Muntaner és l'encarregat d'organitzar l'estol enviat pel rei Jaume II a Sardenya, durant la campanya per la conquesta de l'illa i la infeudació de Sardenya i Còrsega (1324-1325),⁵ nominalment concedida a la Corona pel papa Bonifaci VIII ja des del 1295 amb el tractat d'Anagni, però mai concretada i que reforçarà el control del Mediterrani central, com abans havia passat amb Sicília. Fins i tot en el *Sermó* en vers,⁶ que precedeix la narració de la campanya i s'inspira en el gènere del *sirventés* provençal de tema bèl·lic, el cronista s'allunya del model literari i escriu un text farcit de detalls militars, àdhuc els més menuts. La batalla de Càller tanca la campanya de Sardenya i Còrsega i la mateixa crònica (després s'hi narra la coronació d'Alfons el Benigne a Saragossa, que conclou el text), i es basa en notícies de segona mà, és a dir en la relació de l'almirall Francesc Carròs, perquè Muntaner no participa en l'expedició.

A més, en la narració d'aquestes dues batalles navals s'hi interposen dos combats terrestres: pròpiament, l'escaramussa entre Pere II el Gran i 400 cavallers francesos mentre el rei s'està dirigint cap al Coll

3. AGUILAR, *Lo Rey d'Aragó (I)*; AGUILAR, *Lo Rey d'Aragó (II)*.

4. Cfr. RAHOLA, *L'Empordà*; SOLDEVILA, *L'almirall Ramon Marquet*, pp. 22-23; FERRE I MALLOL, *Una família de navegants*; AGUILAR, "De plaga muscarum".

5. MARTÍ DE BARCELONA, *Regesta de documents*, pp. 223-224; ARRIBAS PALAU, *La conquesta de Cerdeña*; SOLDEVILA, *Sardenya en les cròniques*; MELONI, *Ramon Muntaner*; ORAZI, *Muntaner al "Llibre de les nobleses dels reis"*; ARMANGUÉ, *Formes de literatura catalana*.

6. Vegeu PERUGI, *Il Sermó di Ramon Muntaner*; BOSCOLO, *Una nota sobre el Sermó*; ORAZI, *Il Sermó nella "Crònica" di Ramon Muntaner*; ORAZI, *Precisazioni ecdotiche*; AGUILAR, *La conquista de Sardenya*.

de Panissars, després de la conquesta de Roses; i la batalla de Luco-cisterna, a la ciutat de Càller. Ambdós ofereixen un contrast evident i un exemple concret de la diferència en la concepció, estructuració, desenvolupament i tècnica narrativa de les dues tipologies descriptives —batalla terrestre i batalla naval—, en què s'oposen, d'una banda, els elements literaritzats de la primera i, de l'altra, els aspectes tècnics i tàctics de la segona.

Les fonts i els models estilístics i compositius de l'obra muntaniana han estat estudiats des de fa temps per la crítica, que hi ha identificat referències bíbliques, cronístiques i literàries de tipus diferent.⁷ De fet, en la redacció de les batalles terrestres s'hi empen el formulari, els tòpics, la tècnica narrativa, les figures literàries de l'èpica i del *romans* francès antic; tanmateix, la descripció dels exèrcits, de la intensitat dels combats, el relat de les batalles o dels setges, reflecteixen de manera evident aquests models: s'hi utilitza la repetició sinonímica de tipus semiformular, les expressions que emfatitzen la superioritat numèrica de l'enemic —un tòpic literari— i, quan l'autor presenta els protagonistes de la crònica, sovint realitza una comparació amb els herois èpics o els cavallers de la Taula Redona.⁸ Finalment, pel que fa a la llengua de la crònica, s'ha comentat que aquesta és diferent respecte a l'estil «clar, ordenat i mesurat que anirà imposant la cancelleria reial, estil del qual [...] Declot [...] és la primera mostra i que trobarem triomfant al *Llibre de Pere III*».⁹

Aquesta immediata expressiva s'intensifica en les batalles navals que, també des del punt de vista lingüístic, es caracteritzen per una actitud més concreta, col·loquial i tècnica, especialment seriosa i tensa; en canvi, en les batalles terrestres disminueixen els tecnicismes bèl·lics i l'autor hi aprofita sovint fins i tot la ironia i el sarcasme, amplificant-ne l'èmfasi de manera peculiar respecte als combats marítims.

7. FUSTER, *Lectura de Muntaner*; SOBRÉ, *L'èpica de la realitat*; VARVARO, *Il testo storiografico*; RUBIÉS, *Mentalitat i ideologia*; BADIA, *Veritat i literatura*; IZQUIERDO, *Traslladar la memòria*; RUBIÉS, *Rhetoric and Ideology*. Vegeu també NICOLAU D'OLWER, *L'esperit català*; RIBA, *En Ramon Muntaner*; RUBIÉS, *The Idea of Empire*; CINGOLANI, *La memòria dels reis*, p. 180.

8. Com passa també a la *Cansó de la crozada* albigea o al *Confort d'ami* de Guillaume de Machaut —1303-1337— dirigit al rei de Navarra, etc.; vegeu BADIA, *Veritat i literatura*. La descripció de Roger de Flor recorda Tirant lo Blanch i alguns crítics han fet hipòtesis sobre si Joanot Martorell es podia haver inspirat en el text muntanerià en concebre el protagonista de la seva obra; vegeu RIQUER, *Aproximació*, pp. 168-169.

9. CINGOLANI, *La memòria dels reis*, p. 180.

2. LA BATALLA NAVAL DE ROSES E DE LES ILLES FORMIGUES

La batalla naval de Roses (27 de juliol i 3-4 de setembre del 1285) i de les Illes Formigues (28 d'agost del 1285) (§§ 129-137)¹⁰ i la batalla del Coll de Panissars (30 de setembre i 1 d'octubre del 1285) (§§ 137-140) constitueixen el moment culminant i la conclusió de la croada contra la Corona. Es tracta d'esdeveniments difícils de reconstruir, relatats de manera força diferent a les fonts, és a dir als *Gesta comitum*, a la crònica de Desclot (§§ 158, 166) i a la de Muntaner, amb profundes discrepàncies que pertanyen tant a la cronologia i l'ordre dels combats com als participants.¹¹ Segons els *Gesta comitum* els enfrontaments van tenir lloc prop de les Illes Formigues; segons Desclot —molt precís pel que fa a la cronologia¹² dels fets— abans, entre Roses i Sant Feliu de Guíxols —on és capturat l'almirall Guillem de Lodeva—, i després, entre Sant Feliu i Palamós —sense cap precisió ulterior—; segons Muntaner, mar endins, davant de Roses, després a les Illes Formigues i finalment, al port de Roses. Els tres textos, absolutament inconciliables, coincideixen a afirmar que la batalla de les Illes Formigues —l'única narrada als *Gesta comitum*— va tenir lloc de nit, fet inusual que va afavorir Roger de Llúria, expert en els combats navals nocturns.¹³

Muntaner, en la seva crònica, descriu tres enfrontaments clau: com s'ha dit, el primer té lloc mar endins, davant de Roses, protagonitzat pels almiralls Ramon Marquet i Berenguer Mallol que arriben des de Barcelona; el segon, prop de les Illes Formigues, quan arriba des de Sicília l'estol de reforç de 46 galeres a les ordres de Roger de Llúria; el tercer, quan Roger ataca Roses, conquereix la ciutat i derrota els francesos.

El rei Pere el Gran, després de reforçar els castells al voltant de Girona i encerclar els francesos que posen setge a la ciutat, decideix consolidar la situació al mar i se'n va a Barcelona per planejar les operacions navals amb els almiralls Marquet i Mallol. Ja des de la descrip-

10. Cito l'edició: MUNTANER, *Crònica* 1990. Vegeu també MUNTANER, *Crònica* 2011 i MUNTANER, *Crònica* 2015 (però que ofereix tan sols la meitat del text muntanerià, des del pròleg fins al capítol 146 inclosos).

11. SOLDEVILA, *Els grans reis*; BADIA, *Veritat i literatura*; BASSEGODA PINEDA, *La batalla de les Illes Formigues*; PLANELL, *Roger de Llúria*, pp. 219-222; GRANÉS CORTEY, *La batalla naval de les illes Formigues*; CINGOLANI, *Historiografia*, pp. 606-610 i 639-647.

12. Els almiralls Marquet i Mallol salpen de Barcelona el 27 de juliol i s'enfronten amb les galeres franceses el dia següent, 28 de juliol.

13. Al *Dotzè del Crestià* (1383-1391) de Francesc Eiximenis, els cap. 333-340 tracten de l'estratègia militar en les batalles navals; aquesta secció de l'obra del franciscà gironí, doncs, constitueix el tractament teòric d'això que es narra a les cròniques del temps.

ció de l'organització estratègica de la batalla, l'autor empra sovint el diàleg per estructurar la relació dels fets, augmentant d'aquesta manera l'expressivitat i la tensió narrativa; a més, el discurs directe li dona al text un matís realista, apropant l'auditori als personatges i als esdeveniments presentats. Mitjançant el diàleg entre el rei i els almiralls se'ns explica l'organització de l'estol, amb la descripció detallada dels preparatius i de les forces navals de què aquests disposen (a Barcelona l'estol compta amb 12 galeres —10 noves i 2 velles— i 4 llenys armats). A continuació s'analitza la situació a la costa, amb més precisions geogràfiques, i es fa referència també a la xarxa d'informadors que permet conèixer la situació als ports controlats pels enemics: els catalans tenen espies a Roses, Cadaqués i Sant Feliu i saben que l'estol francès hi té 140 galeres a les ordres de l'almirall Guillem de Lodeva (60 —armades— fondegen a Sant Feliu, 50 —encarregades dels aprovisionaments— velegen entre Sant Feliu i Roses i 5 més fan el mateix entre Narbona, Aigües Mortes, Marsella i Roses; les altres 25 fondegen al port de Roses per protegir-lo). Per tant, ens assabentem que els francesos disposen d'un estol poderós, dislocat en una línia extensa a la costa de l'Empordà, de Roses a Sant Feliu, la funció del qual és evidentment emparar les forces terrestres però també assegurar-ne els aprovisionaments: la narració mostra com, analitzant la situació, els almiralls s'adonen que trencar aquesta línia afebliria l'enemic i resultaria decisiu.

Després se'ns conta amb més detalls l'activitat de la xarxa de contactes als llocs estratègics, que es farà servir per assegurar les operacions d'apropament a Roses: Marquet i Mallol parteixen de Barcelona i van al Cap de Creus; de dia s'estan a la mar i a la nit s'acosten a Cadaqués, a la punta de Portlligat, i s'hi troben amb dos nebots d'en Gras —un major de la vila— per a obtenir informació; tots els dies quatre homes van de Roses a Cadaqués per a informar-los i quan els nebots d'en Gras es troben amb els dos almiralls els passen les informacions. Així, doncs, la descripció de la tàctica bèl·lica comprèn també les notícies relatives a l'organització i al funcionament d'aquesta xarxa d'informadors a les àrees controlades pels enemics, que constitueix un element clau.

Estudiant els desplaçaments de l'estol encarregat dels aprovisionaments, Marquet i Mallol planifiquen l'atac a Roses: gràcies als informadors, s'assabenten de l'itinerari exacte —de Roses a Sant Feliu i viceversa— i dels temps de navegació del contingent de galeres encarregat de garantir els avituallaments; llavors, estableixen que, quan les naus enemigues hauran salpat de Roses i passat les Illes Medes de Torroella, ells entraran al port de Roses per atacar les 25 galeres que hi fondegen, perquè els francesos no tindran temps per a tornar a defen-

sar-les. La descripció dels preparatius és molt detallada i els almiralls tracen fins i tot l'itinerari amb tota precisió, il·lustrant minuciosament l'estratègia concebuda.

Al mateix temps, el rei ordena enviar una galera i dos llenys a Sicília —tot i que això significui afeblir l'estol de Marquet i Mallol—, descriu l'itinerari exacte de les tres embarcacions i afegeix més precisions geogràfiques i estratègiques: la galera vejarà mar endins, sense apropar-se a la costa sarda ni tampoc a l'africana; en canvi, un dels dos llenys passarà prop de la costa de Sardenya i l'altre prop de la costa d'Àfrica; així, en qualsevol cas, una de les tres embarcacions arribarà a Sicília. Per evitar que els espies descobreixin els plans de la batalla, el rei escriu unes cartes en què ordena a Roger de Llúria que organitzi els reforços navals i vagi a l'illa de Cabrera —a l'arxipèlag balear— i, des d'allà, enviï un lleny a Barcelona per establir quina estratègia adoptar juntament amb Marquet i Mallol. Pere el Gran, doncs, ordena a Roger de Llúria que vingui amb 50-60 galeres de reforç: en aquest moment de la campanya, el rei entén que la situació a la costa de l'Empordà requereix assumir el risc de deixar Sicília temporalment desproveïda de l'estol, sent conscient de la importància estratègica del control marítim i del paper decisiu de les batalles navals, elements que es declaren explícitament al text amb les paraules del mateix rei «[els francesos] si la mar havien perduda, sí es faran la terra e el cos» (§ 129).

Marquet i Mallol salpen cap a Roses, fent com per a dirigir-se cap a Sicília; però, quan són mar endins i de Catalunya no els poden veure, en canvi fan la via del Cap de Creus (§ 130) i desembarquen amb un lleny a Cadaqués per rebre notícies dels enemics pels informadors (els cosins i nebots d'en Gras). També en aquest cas, Muntaner utilitza el diàleg: els almiralls s'assabenten que 50 galeres franceses han deixat el port de Roses i velegen cap a Sant Feliu, han passat les Illes Medes de Torroella i possiblement també el Cap d'Aiguafreda. Els informadors descriuen la situació amb ulteriors precisions geogràfiques i també amb abundants tecnicismes nàutics.¹⁴ Les dades rebudes permeten a Marquet i Mallol planejar l'atac, descrit detalladament: a l'alba els almiralls amb les 11 galeres i els 2 llenys s'apropen a Roses, però mar endins, els francesos els veuen i els van en contra amb 15 galeres afrenellades (amb els remes lligats, perquè els enemics no s'hi puguin ficar), mentre altres 10 els vénen de popa per encerclar-les. Marquet i Mallol també fan afrenellar les galeres, per impedir que les embarcacions enemigues hi en-

14. Fan guàrdia al port de Roses 25 galeres armades, que a la nit estan amb palomes —*palomeres*, en el text muntanerià— llargues.

trin, mentre els ballesters en coberta juguen per afeblir els adversaris: les galeres catalanes i franceses estan proa contra proa, les franceses que els estan per popa no poden entrar pel mig a les catalanes pels remes en frenell, els catalans tiren llances i dards i els ballesters juguen i escomben les cobertes de les galeres enemigues. Ja en la descripció d'aquesta batalla naval, Muntaner insisteix en el paper decisiu dels ballesters, que tornarà a recordar en diverses ocasions: els ballesters s'han de quedar a coberta i no han de fer de terçols (de terç remer, vogador, com l'autor desaconsella també al *Sermó*), per intervenir al moment oportú i de la manera més eficaç. Marquet i Mallol fan donar el senyal d'envestir les galeres franceses, els ballesters deixen les ballestes i ataquen els enemics, els catalans vencen la batalla i s'emporten les 25 galeres adversàries.

A més del combat, el cronista descriu també, amb precisions geogràfiques encara més detallades, l'intent per part dels francesos de demanar socors a les galeres que estan velejant cap a Sant Feliu, perquè tornin a Roses per defensar-la; però l'estratagema fracassa i els enemics s'allunyen: durant la batalla, 2 barques armades dels francesos tracten d'aconseguir les 50 galeres que estan velejant cap a Sant Feliu, les aconsegueixen al cap d'Aiguafreda, a la cala de Tamariu, costa de Palafrugell, i els avisen del que està passant a Roses; aquestes tornen cap a Roses i, quan passen el cap d'Aiguafreda, veuen les galeres catalanes (p. 211), entenen que no hi poden fer res i tornen a Roses, on deixen 25 galeres, i amb les altres 25 se'n van un altre cop cap a Tamariu. Després d'aquesta primera desfeta a Roses, el rei de França decideix enviar 85 galeres més de reforç (§ 132). Llavors, Marquet i Mallol tornen a Barcelona amb les 11 galeres, més les altres 11 dels francesos i els 2 llenys; en canvi, el rei Pere surt de la ciutat i se'n va cap a la frontera, per reunir-se amb l'Infant Alfons i els altres barons (§ 133).

En aquest punt de la narració (§ 134), l'autor interpola un combat per terra, tornant-hi a emprar les citacions i el tòpic i cavallerescos i també la ironia i el sarcasme: durant el camí (a l'alba del dia de l'Assumpció de la Mare de Déu —de *Madona Santa Maria d'Agost*, en el text muntanerà—, mentre se'n va cap a Besalú (més precisions geogràfiques i cronològiques), el rei —acompanyat per 60 cavallers i 200 almoçavers— es troba amb 400 cavallers francesos en celada, que derrota malgrat la inferioritat numèrica (segons el ben conegut tòpic literari). La presència d'aquest enfrontament terrestre en la narració de les batalles navals evidencia encara més el contrast entre les dues tipologies descriptives.

Mentrestant, la galera i els 2 llenys parteixen de Barcelona (seguint

les vies que Marquet, Mallol i el rei els havien indicat) i arriben a Messina amb les cartes i les ordres del rei (§ 135). Roger de Llúria en quinze dies fa armar 46 galeres, se'n va a Cabrera i des d'allí envia un missatge a Marquet i Mallol, els quals li diuen que faci la via del cap d'Aiguafreda, on serien les 85 galeres franceses de reforç transportant la vianda de Sant Feliu a Roses, i que ells mateixos serien amb ell al més aviat possible. Després, els dos almiralls armen 16 galeres i fan també la via del cap d'Aiguafreda, per convergir amb Roger. La nit del 28 d'agost Roger de Llúria arriba a les Illes Formigues i desembarca; mar endins, apareix l'estol francès, Roger desplega l'estol entre la terra i l'estol enemic i ataca l'esquadró central de galeres adversàries prop de les Illes Formigues, encenen de sobte tres fanals en cada galera per confondre els francesos, fent-los pensar que s'enfrontarien amb forces triplicades. D'aquesta manera, Roger (gràcies a l'ús sapient dels esperons i a l'habilitat dels ballesters, els quals escombren les cobertes de les embarcacions) derrota i pren 54 galeres franceses, mentre que 15 galeres pisanes s'estavellen contra terra i 16 de genoveses es retiren. Al vespre del dia de la batalla de les Formigues, Marquet i Mallol es reuneixen amb Roger (§ 136), el qual els encomana les galeres franceses i els ordena anar fent la via de Barcelona i emportar-se també les galeres que trobin a Palamós i Sant Feliu. Mentrestant, Roger veleja cap a Roses, on fondeja, al port, la resta de l'estol enemic; s'hi apropa i els adversaris, enganyats per les senyeres del rei de França que Roger fa posar a les seves embarcacions, li surten a l'encontre amb 25 galeres; quan aquestes se li acosten, Roger canvia les senyeres per les del rei d'Aragó: els francesos tracten de girar, però no els queda temps per fer-ho, Roger els ataca i, el 3 de setembre en mar obert, els derrota. Després, se'n va al port de Roses i conquereix la ciutat. Ara la mar és segura i en poder dels catalans. Finalment, Roger decideix anar al Coll de Panissars per reunir-se amb el rei i l'Infant per a la batalla que posarà fi a la croada (§ 137).

3. LA CAMPANYA DE SARDENYA I CÒRSEGA

Cap a la fi de la *Crònica*, Muntaner parla de la Campanya de Sardenya i Còrsega (1324-1325): durant les Corts del 1323, el rei decideix enviar l'Infant Alfons a conquerir l'illa, de què nominalment ja és sobirà (la hi va infeudar el papa Bonifaci VIII, § 271). Muntaner és l'encarregat d'organitzar l'estol i en aquesta circumstància escriu i envia al rei i a l'Infant el *Sermó*, en vers (12 estrofes de 20 versos, § 272), un sirventès de tema bèl·lic en la línia de la tradició trobadoresca, tot seguint

la melodia de la *chanson de geste* sobre *Gui de Nanteuil* (segle XIII). En el *Sermó* Muntaner subratlla les seves competències en matèria de guerra marítima i dona consells sobre l'organització de la campanya. Fins i tot en aquesta circumstància, és a dir emprant un 'contenedor' literari, també s'intensifiquen les dades tècniques sobre els preparatius de l'expedició i, en particular, sobre l'organització de l'estol i l'estratègia que caldrà seguir en les batalles, especialment les navals. Aquest aspecte és sorprenent, tenint en compte que es tracta d'un text de caràcter poètic, que fàcilment podia resultar influït pel procés de literarització de la matèria tractada, com passa sovint amb la descripció de les batalles de terra i que, tanmateix, està farcit d'informacions tècniques, tàctiques i estratègiques. Paradoxalment, en el *Sermó* l'autor sembla sintetitzar els seus coneixements en qüestions de guerra marítima i, de fet, l'anàlisi textual descobreix alguns aspectes clau: Muntaner hi ofereix indicacions precises sobre l'organització de l'estol, del passatge per mar cap a Sardenya, del lloc on desembarcar, de les armes i les tècniques de combat —en primer lloc, les navals—, del doble setge —per mar i per terra— que caldrà posar a la ciutat de Càller.

A l'exordi (I, 1-20 i II, 1-20) hi apareixen uns quants tòpics, però ja des de l'estrofa III (1-20) es passa del formulari literari a un registre més concret: l'autor reafirma la seva experiència militar —abans de tot, marítima— (III, 1-3), i subratlla que l'estratègia naval serà decisiva (II, 4-5). Des d'aquest moment, enumera una sèrie d'indicacions pràctiques: desaconsella l'ús de terçols en les galeres, tot i que és oportú que un contingent limitat en disposi. Generalment, de fet, els ballesters s'empraven com a terçols, però d'aquesta manera es cansaven i, al moment de la batalla, resultaven menys eficaços; en cas contrari, podien escombrar les cobertes de les naus enemigues, permetent a l'estol desbaratar els adversaris (III, 10-13). Per aquesta raó, suggereix utilitzar els ballesters com a terçols tan sols en 20 galeres lleugeres, que es faran servir per encalçar l'enemic, insistint un cop més que (III, 14-20) no s'han d'emprar com a terçols tampoc els nauxers (els quals, per combatre —a més de fatigats— haurien de deixar de remar; IV, 1-8); en canvi, res no es podrà resistir a l'impacte de ballesters i nauxers si s'utilitzen oportunament; IV, 9-12). Com que la guerra per mar resultarà decisiva, l'almirall ha d'ocupar el grau de comandament més alt (IV, 13-18) per poder organitzar un estol tan imponent, amb més de cent galeres, llenys, sageties (IV, 19-20). Muntaner també descriu les embarcacions per al transport i les naus de guerra (V, 1-3) que partiran de Portfançós cap a Sardenya (V, 4-6), i que caldrà disposar en escala per poder-les defensar millor (V, 6-9), amb 4 llenys de guàrdia que donin l'alarma

en cas de perill (V, 13-18). En cada embarcació caldrà que hi hagi un nau-xer i un proer per cuidar dels cavalls (VI, 1-9), mantenint reposesades la infanteria i la cavalleria: els cavallers —ja armats— s'embarcaran amb els cavalls —ja guarnits— per estar a punt en cas de necessitat (VI, 10-13): fer altrament seria un error imperdonable (VI, 14-20). Així mateix, l'autor explica com aprofitar de manera més adequada els recursos disponibles, perquè els homes puguin afrontar la travessada en les millors condicions i estiguin a punt i amb forces a l'hora del combat: els capitans dels almogàvers també s'embarcaran amb els seus homes (VII, 1-6), juntament amb les vitualles que els caldran (VII, 6-10); en cada nau hi haurà tres ballesters (VII, 11-12) però també tapiadors, fusters i ferrers amb les seves eines (aixades, palafangues, etc.), les armes i les màquines de guerra (trabucs, manganells, etc.) (VII, 13-16). A continuació, Muntaner aconsella desembarcar abans a l'illa de San Pietro, per refrescar els cavalls —amb fenc llarg i trit— i després a Sardenya amb tot l'exèrcit —2.000 cavallers i 10.000 almogàvers— (VIII, 10-13 e IX, 1-11) i convergir immediatament cap a Càller (IX, 12-15), on l'estol serà al port, davant la ciutat, perquè els ballesters escombrin els murs del castell (IX, 16-20). L'almirall Carròs baixarà a terra amb la cavalleria i la infanteria, guerrejant les rodalies (X, 1-5), mentre que l'Infant Alfons acamparà prop de Stampace i des d'allí atacarà la ciutat (X, 15-17). Al passatge conclusiu del capítol, redactat després del *Sermó*, Muntaner recrimina que dos dels seus consells no s'han tingut en compte i això ha resultat perjudicial: no s'han enviat des del principi les 20 galeres lleugeres, sinó després, quan se'n va entendre la importància estratègica; a més, l'exèrcit va posar setge abans a la ciutat d'Iglésias i després a Càller, que havia de ser l'objectiu principal.

Pel que fa a la redacció d'aquesta part de la crònica, com anticipava, Muntaner —que no participa en la campanya— aprofita l'informe de l'almirall Carròs. Tot i així, al text no es nota cap discontinuïtat, cap canvi estructural, ni tampoc estilístic o de registre respecte a la resta de l'obra; la qual cosa demostra que el cronista sap utilitzar i compaginar amb perícia les fonts de què disposa, adaptant-les a la seva creativitat, segons el seu *usus scribendi*.

La secció s'obre amb la narració del setge d'Iglésias, expugnada pels catalanoaragonesos, i després de la batalla de Lucocisterna¹⁵ (29 de febrer del 1324), contra els pisans a les ordres de Manfredi de la Gherardesca amb l'ajut d'Enric el Teutònic —o Orrigo el Tudesc—, i de les operacions navals de l'almirall Francesc Carròs (§§ 273-275). Una vega-

15. Prop de Càller, a l'actual carrer del Fangario.

da més, en contar els combats terrestres, el text recobra el to èpic i cavalleresc característic d'aquest tipus de narració (§ 275), fins al punt que Rubió i Lluch, comentant l'actuació de l'Infant Alfons a la batalla de Lucocisterna, defineix així la descripció que en fa Muntaner: «Casi'l converteix en un ridícul héroe de llibre de caballeries, sembrant ell sol de cadaveres [sic] el camp de batalla».¹⁶ No es tracta d'això, més bé del fet que la tècnica narrativa de les dues tipologies de combat és força diferent: fortament literaritzada la de les batalles per terra, absolutament tècnica la de les batalles per mar.

Vençuda Iglésias, l'exèrcit es dirigeix cap a Càller i posa setge al castell (§§ 276-279), mentre que l'almirall estableix un bloqueig naval al port: en aquest punt del text, comença la narració d'un altre combat decisiu, per mar, que permetrà derrotar l'estol pisanogenovès davant el port de Càller (§§ 284-285). El castell és encerclat per un doble setge: per mar —per l'almirall Carròs— i per terra —pel vescomte de Rocafortí—; quan arriba l'estol pisanogenovès, l'almirall i l'Infant l'ataquen amb 30 galeres; els pisans, però, s'allunyen i rebutgen l'enfrontament. Aquesta situació es repeteix i l'Infant, entenant que no es pot combatre amb l'enemic, disposa les seves forces al port per impedir que el socors naval es pugui reunir amb les forces dels assetjats. L'almirall, veient que els pisans s'apropen al bloqueig naval del port i després sistemàticament se n'allunyen per evitar el combat, tornant a apropar-s'hi immediatament després, els envia un missatge oferint-los combatre tan sols amb 15 galeres, però tampoc així els enemics no accepten. Muntaner, doncs, subratlla un altre cop que en aquesta circumstància les 20 galeres lleugeres haurien resultat decisives, com ell mateix havia aconsellat en el *Sermó*: això hauria permès als catalanoaragonesos aconseguir les galeres pisanogenoveses que s'allunyaven per evitar combatre. L'almirall, com que no pot atacar l'enemic, es manté entre la mar i el castell, per impedir que l'estol adversari desembarqui i aprovisioni els assetjats. Al Nadal del 1325 els genovesos i els savonesos es reuneixen amb els pisans per convergir sobre Càller (§ 284). L'almirall Carròs desplega l'estol davant el port de la ciutat i, després d'alguns dies d'intents fracassats dels enemics per rompre la formació de les naus catalanes que bloquegen l'accés a Càller,¹⁷ decideix atacar: quan les embarcacions enemigues es-

16. RUBIÓ I LLUCH, *Estudi sobre l'elaboració*, p. 540; vegeu també CINGOLANI, *La memòria dels reis*, p. 165, n. 184.

17. Els pisanogenovesos s'apropen amb les galeres lleugeres, per provocar els catalanoaragonesos, fer-los rompre les línies i perseguir-los; aquesta acció resultaria inútil, perquè les galeres lleugeres dels enemics eren de 20 remes, mentre que les dels catalanoaragonesos eren molt més feixugues i lentes.

tan a prop, ordena deixar anar els amarratges, és a dir deixar caure a l'aigua la gúmena. De fet, les galeres havien calat l'àncora i, si l'haguessin salpada, se n'hauria sentit el soroll i haurien trigat més temps; en canvi, aprofitant el factor sorpresa, Carròs ataca de sobte, les galeres lleugeres dels enemics no tenen temps de fer maniobra i allunyar-se, els pisano-novesos són derrotats i la batalla guanyada. La descripció és força interessant per la profusió de detalls tècnics, però també suggestiva perquè reflecteix la perícia de l'almirall: no disposant dels mitjans adequats —les 20 galeres lleugeres— per enfrontar-se amb l'enemic, planeja un estratagema que li permet prevaler. Mentrestant, l'Infant disposa la cavalleria i la infanteria prop de Caboterra. Al segon atac els adversaris són derrotats (solament sobreviuen 200 cavallers enemics, els quals se'n tornen a Càller); la ciutat, assetjada per mar i per terra, es ret i accepta les condicions dels vencedors: els pisans mantindran el castell de Càller per compte del rei d'Aragó. L'acord posa fi a la campanya i el Regne de Sardenya i Còrsega ara forma part de les possessions de la Corona (§§ 284-287).

4. CONCLUSIONS

La crònica muntaneriana presenta una diferència evident i àdhuc paradigmàtica entre la tècnica narrativa de les dues tipologies de combat, terrestre o naval: de fet, els enfrontaments de terra són força ficcionalitzats i delaten una profunda influència literària, mentre que la descripció de les batalles per mar es desenvolupa de manera decididament més tècnica. Com s'ha dit, la guerra de terra es reflecteix al text per mitjà del filtre literari (formulari, to, atmosfera, tipologització de les situacions, dels diàlegs i de les descripcions, manllevats de l'èpica i del *romans* francès antic); en canvi, la guerra per mar s'evoca amb absoluta precisió i abundància de detalls pràctics, sense literaritzar l'esdeveniment.

Muntaner, doncs, concreta un model descriptiu quiàstic: d'una banda, desliteraritzava fins i tot les formes i els 'contenedors' literaris (p.e. el *Sermó*), que converteix en passatges estrictament tècnics en la narració dels combats navals; d'altra banda, literaritzava els combats terrestres, redactats aprofitant fonts de caire èpic, cavalleresc, cortès, etc.

Finalment, les dades exposades sobre la identificació i l'estudi dels elements fonamentals de l'escriptura muntaneriana, pel que fa a la descripció bèl·lica, perfilen la dicotomia compositiva i estilística que caracteritza ambdues modalitats narratives: l'anàlisi textual descobreix una ambivalència que es manifesta en la tecnicització de les batalles per mar

i en la literarització de les batalles de terra, tendència que caldrà il·lustrar de manera sistemàtica per oferir un quadre exhaustiu del funcionament d'aquest mecanisme al text de la crònica.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- AGUILAR, Josep Antoni, *La conquesta de Sardenya i la tradició manuscrita de la "Crònica" de Muntaner*, "Cultura Neolatina" 63, 3-4 (2003), pp. 283-343.
- AGUILAR, Josep Antoni, "Lo Rey d'Aragó no ns fa sinó greuges e vilanies!": papat i casa d'Aragó a la "Crònica" de Muntaner (I), "Estudis Romànics" 28 (2006), pp. 199-229.
- AGUILAR, Josep Antoni, "Lo Rey d'Aragó no ns fa sinó greuges e vilanies!": papat i casa d'Aragó a la "Crònica" de Muntaner (II), "Estudis Romànics" 29 (2007), pp. 109-142.
- AGUILAR, Josep Antoni, "De plaga muscarum": els mals de França a les cròniques catalanes medievals, dins *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, a cura de Miriam Cabré i Sadurní Martí, Barcelona, PAM, vol. III, pp. 59-79.
- AIRALDI, Gabriella, *Roger of Lauria's Expedition to the Peloponnese*, "Mediterranean Historical Review" 10 (1995), pp. 14-23.
- ARMANGUÉ, Joan, *Formes de literatura catalana a Sardenya durant el segle XIV*, "Llengua i Literatura" 14 (2003), pp. 7-44.
- ARRIBAS PALAU, Antonio, *La conquista de Cerdeña por Jaime II de Aragón*, Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1952.
- AURELL, Jaume, *Authoring the Past: History, Autobiography, and Politics in Medieval Catalonia*, Chicago-London, UCP, 2012, pp. 71-89.
- BADIA, Lola, *Veritat i literatura a les cròniques medievals catalanes*, dins *Tradició i modernitat als segles XIV i XV*, Lola Badia (ed.), València-Barcelona, Institut de Filologia Valenciana - PAM, 1993, pp. 19-38.
- BASSEGODA PINEDA, Enric, *La batalla de les Illes Formigues en Desclot i Muntaner*, "Quaderns de la Selva" 16 (2004), pp. 91-103.
- BERTOLUCCI, Valeria, *La certificazione autoptica: materiali per l'analisi di una costante della scrittura di viaggio*, dins *Scritture di viaggio. Relazioni di viaggiatori e altre testimonianze letterarie e documentarie*, Roma, Aracne, 2011, pp. 9-26.
- BOSCOLO, Alberto, *Una nota sobre el Sermó de Ramon Muntaner*, dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània A. M. Badia i Margarit*, Barcelona, PAM, 1985, vol. III, pp. 127-133.

- CINGOLANI, Stefano Maria, *Jo, Ramon Muntaner. Consideracions sobre el paper de l'autobiografia en els historiadors en llengua vulgar*, dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània A.M. Badia Margarit*, Barcelona, PAM, 1985, vol. III, pp. 95-126.
- CINGOLANI, Stefano Maria, *Historiografia, propaganda, comunicació al segle XIII: Bernat Desclot i les dues redaccions de la seva "Crònica"*, Barcelona, IEC, 2006.
- CINGOLANI, Stefano Maria, *La memòria dels reis. Les quatre grans cròniques i la historiografia catalana, des del segle x fins al xiv*, Barcelona, Base, 2008.
- CINGOLANI, Stefano Maria, *Vida, viatges i relats de Ramon Muntaner*, Barcelona, Base, 2015.
- FERRER I MALLOL, Maria Teresa, *Una família de navegants: els Marquet*, dins *El "Llibre del Consell" de la ciutat de Barcelona, segle XIV: les eleccions municipals*, Carme Batlle i Gallart et al. (eds.), Barcelona, CSIC, 2007, pp. 157-165.
- FOERSTER LAURES, Federico, *La táctica de combate de las flotas catalano-aragonesas del siglo XIII, según la describe Ramón Muntaner (1265-1315)*, "Revista de Historia Naval" 16 (1987), pp. 23-36.
- FOERSTER LAURES, Federico, *The warships of the Kings of Aragón and their fighting tactics during the 13th and 14th centuries AD*, dins *Medieval Ships and Warfare*, Susan Rose (ed.), Aldershot (England), Ashgate, 2008, cap. 22.
- FORT I COGUL, Eufemià, *Roger de Llúria*, Barcelona, Dalmau, 1966.
- FUSTER, Joan, *Lectura de Muntaner*, dins Joan Fuster, *Obres completes*, vol. V, *Literatura i llegenda*, Barcelona, Edicions 62, 1977, pp. 9-44.
- GIESE, Wilhelm, *Waffen nach den katalanischen Chroniken des XIII. Jahrhunderts*, "Volkstum und Kultur der Romanen" 1 (1928), pp. 140-182.
- GOMIS, Miguel Ángel, *El providencialisme en la "Crònica" de Ramon Muntaner*, dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània J. Fuster*, Barcelona, PAM, 1991, vol. III, pp. 67-84.
- GRANÉS CORTEY, Josep Oriol, *La batalla naval de les illes Formigues (1285)*, Barcelona, Edicions de la Magrana, 2013.
- HOMET, Raquel, *Actitudes ante el tiempo en la obra de Ramón Muntaner*, "Temas Medievales" 2 (1992), pp. 159-183.
- HOMET, Raquel, *Dos modelos de monarquía y de política catalanes. Las propuestas de Jaime I y de Ramón Muntaner*, dins *La historia política europea como proceso integrador. Actas de las VI Jornadas de Historia de Europa*, Buenos Aires, Asociación Argentina de Profesores Universitarios de Historia Europea, 1995, pp. 151-170.

- HOMET, Raquel, *Los sujetos históricos en la obra de Ramón Muntaner*, "Fundación" 1 (1997-1998), pp. 21-36.
- HUMPHRIES, Paul Douglas, "Of arms and men": siege and battle tactics in the Catalan Grand Chronicles (1208-1307), "Military Affairs" XLIX, 4 (1985), pp. 173-178.
- IZQUIERDO, Josep, *Traslladar la memòria, traduir el món: la prosa de Ramon Muntaner en el context cultural i literari romànic*, "Quaderns de filologia. Estudis literaris" 8 (2003), pp. 189-244.
- JUNQUERAS, Oriol, *Camí de Sicília: l'expansió mediterrània de Catalunya*, Valls (Tarragona), Cossetània, 2008.
- MARTÍ, Sadurní - RENEDO, Xavier (eds.), *Ramon Muntaner: fets, dits i "veres veritats"*, Actes del Congrés Internacional, Universitat de Girona - Ajuntament de Peralada, 10-12.VII.2015, Barcelona, PAM [en premsa].
- MARTÍ DE BARCELONA [J. BOGUNYA I CASANOVAS, frare caputxí], *Regesta de documents relatius al gran cronista Ramon Muntaner*, "Estudis Franciscans" 48 (1936), pp. 218-233.
- MELONI, Giuseppe (ed.), *Ramon Muntaner - Pietro d'Aragona, La conquista della Sardegna nelle cronache catalane*, Nuoro, Ilisso, 1999.
- MOTT, Lawrence V., *Sea Power in the Medieval Mediterranean. The Catalan-Aragonese Fleet in the War of the Sicilian Vespers*, Gainesville (FL), University Press of Florida, 2003.
- MOTT, Lawrence V., *Ships of the 13th-century Catalan Navy*, dins *Medieval Ships and Warfare*, Suran Rose (ed.), Aldershot (England), Ashgate, 2008, cap. 21.
- MUNTANER, Ramon, *Crònica*, M. Gustà (ed.), pròleg de J. Fuster, Barcelona, Edicions 62, 1990, 3a ed.
- MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Barcelona, IEC, 2011, dins Ferran SOLDEVILA (ed.), *Les quatre grans Cròniques, I. Llibre dels fets del rei En Jaume, II. Crònica de Bernat Desclot, III. Crònica de Ramon Muntaner, IV. Crònica de Pere III el Cerimoniós, V. Apèndix i índex*, a cura de Josep Massot i Muntaner, revisió filològica de Jordi Bruguera, revisió històrica de M. Teresa Ferrer Mallol, Barcelona, IEC, 2007-2016.
- MUNTANER, Ramon, *Crònica*, edició i estudi (pròleg - cap. 146) de Josep Antoni Aguilar, Antoni Ferrando Francés (ed.), Barcelona, IEC, 2015, 2 vols.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís, *L'esperit català de la Crònica de Muntaner*, discurs llegit en la IV festa anual de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1938.

- ORAZI, Veronica, *Il Sermó nella "Crònica" di Ramon Muntaner: la confluenza della voce dell'individuo nell'espressione corale di un popolo*, dins *La Sardegna e la presenza catalana nel Mediterraneo*, Paolo Maninchedda (ed.), Cagliari, CUEC Editrice, 1998, vol. I, pp. 406-418.
- ORAZI, Veronica, *Muntaner al "Llibre de les nobleses dels reis" de Francesc de Barcelona*, dins *Actas del VIII Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, Silvia Irisi i Margarita Freixas (ed.), Santander, Gobierno de Cantabria - AHLM, 2000, vol. II, pp. 1405-1422.
- ORAZI, Veronica, *Precisazioni ecdotiche sulla "Crònica" di Ramon Muntaner*, dins *Momenti di cultura catalana in un millennio*, Anna Maria Compagna et al. (eds.), Napoli, Liguori, 2003, vol. I, pp. 395-417.
- ORAZI, Veronica, *Guerra combattuta, guerra raccontata: la "Crònica" (1328) di Ramon Muntaner*, dins *Guerre combattute e guerre raccontate tra Medioevo ed Età moderna*, Enrico Lusso (ed.), Centro Internazionale di Ricerca sui Beni Culturali, Torino, 2017, en premsa.
- PERUGI, Maurizio, *Il Sermó di Ramon Muntaner e la versificazione romanza delle origini*, Firenze, Olschki, 1975.
- PLANELLS, Antoni J., *Roger de Llúria. El gran almirall de la Mediterrània*, Barcelona, Base, 2011.
- PRYOR, John H., *The Naval Battles of Roger of Lauria*, "Journal of Medieval History" 9 (1983), pp. 179-216.
- RAHOLA, Carles, *En Ramon Muntaner: l'home, la Crònica*, Barcelona, Ateu Empordanès, 1922.
- RAHOLA, Carles, *L'Empordà a la "Crònica" d'en Muntaner*, Barcelona, Joaquim Horta, 1925.
- RENEDO, Xavier, *Notes sobre la biografia i la "Crònica" de Ramon Muntaner*, "Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics" 27, 2016, pp. 19-46.
- RIBA, Carles, *En Ramon Muntaner, home d'imperi*, dins Carles Riba, *Els marges. Obres completes*, Barcelona, 1967, vol. II, pp. 321-324.
- RIQUER, Martí de, *Aproximació al "Tirant lo Blanch"*, Barcelona, Quaderns Crema, 1990.
- ROSE, Susan, *Reportage, Representation and Reality. The extent to which Chronicle Accounts and Contemporary Illustrations can be relied upon when discussing the Tactics used in Medieval Galley Warfare*, dins *Medieval Ships and Warfare*, Susan Rose (ed.), Aldershot (England), Ashgate, 2008, cap. 23.
- RUBIÉS, Joan Pau, *Mentalitat i ideologia de Ramon Muntaner*, dins *Montpellier, la Couronne d'Aragon et les pays de langue d'oc. Actes du XIIe Congrès d'Histoire de la Couronne d'Aragon (Montpellier, 1985)*, Montpellier, Société Archéologique de Montpellier, 1988, vol. III, pp. 83-108.

- RUBIÉS, Joan Pau, *The Idea of Empire in the Catalan Tradition from Ramon Muntaner to Enric Prat de la Riba*, "Journal of Hispanic Research" 4 (1995-1996), pp. 229-262.
- RUBIÉS, Joan Pau, *Rhetoric and Ideology in the Book of Ramon Muntaner*, "Mediterranean Historical Review" 26 (2011), pp. 1-29.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Consideraciones generales acerca de la historiografía catalana medieval y en particular de la "Crònica" de Desclot*, dins Jordi Rubió i Balaguer, *Història i historiografia*, Barcelona, PAM, 1987, pp. 124-192.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Estudi sobre l'elaboració de la "Crònica" de Pere el Ceremoniós*, "Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans" 3 (1909-1910), pp. 519-570.
- SABLONIER, Roger, *Krieg und Kriegerum in der Crònica des Ramon Muntaner. Eine Studie zum spätmittelalterlichen Kriegswesen aufgrund katalanischer Quellen*, Berna - Frankfurt, Lang, 1971.
- SAYERS, William, *The lexicon of naval tactics in Ramon Muntaner's crònica*, dins *Medieval Ships and Warfare*, a cura de Susan Rose, Aldershot (England), Ashgate, 2008, cap. 24.
- SOBRÉ, Josep Miquel, *L'èpica de la realitat. L'escriptura de Ramon Muntaner i Bernat Desclot*, Barcelona, Curial, 1978.
- SOLDEVILA, Ferran, *L'almirall Ramon Marquet*, Barcelona, Barcino, 1953.
- SOLDEVILA, Ferran, *Sardenya en les cròniques de Bernat Desclot i Ramon Muntaner*, "Archivio Storico Sardo" 28 (1961 [1962]), pp. 207-221, ara dins Ferran Soldevila, *Cronistes, joglars i poetes*, Josep Massot i Muntaner i Joaquim Molas (eds.), Barcelona, PAM, 1996, pp. 107-121.
- SOLDEVILA, Ferran, *Els grans reis del segle XIII: Jaume I. Pere el Gran*, Barcelona, Vicens-Vives, 1965.
- TASIS, Rafael, *La vida d'en Ramon Muntaner*, Barcelona, Dalmau, 1964.
- VARVARO, Alberto, *Il testo storiografico come opera letteraria: Ramon Muntaner*, dins *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, Barcelona, UB - Quaderns Crema, 1984, pp. 403-415.

RESUM

Estudi de la tècnica narrativa que Muntaner empra per a descriure dues tipologies diferents de batalla: la batalla naval i la batalla terrestre. Els resultats de l'anàlisi demostren que l'autor elabora i desenvolupa aquestes dues tècniques de manera oposada: les batalles navals es descriuen de manera molt detallada i tècnica, fent servir una terminologia específica i un estil emotiu; en canvi, les batalles terrestres es literaritzen i mostren la influència evident de l'èpica, del *romans* i de la narrativa cortesana i cavalleresca. Aquesta peculiar organització de la narració bèl·lica reflecteix una elecció precisa i una clara planificació, alhora que reafirma els profunds coneixements del cronista pel que fa a la guerra (per mar) i a les estratègies militars i tàctiques.

Paraules clau: Ramon Muntaner, historiografia catalana medieval, tàctica i estratègies militars.

ABSTRACT

Study of Muntaner's narrative technique applied to two different typology of battle: the naval one and the terrestrial one. The results of the analysis I carried out demonstrate that the author structures and develops each of them in a diametrical opposed way: the naval battles are described in a very detailed and technique way, with specific terminology and an emotive style; on the contrary, the terrestrial battles are deeply literarized and show an evident influence by epics, *romans* and courtly narrative. This peculiar organization in the narration of war reflects a precise choice: these elements demonstrate a clear composition planning and reaffirm the deep competence of the author about (sea) war and military and tactical strategies.

Keywords: Ramon Muntaner, medieval Catalan historiography, military tactic and strategies.